

MISKOLCI EGYETEM
Gazdaságtudományi Kar
 Pénzügyi és Számviteli Intézet
 Számvitel Intézeti Tanszék

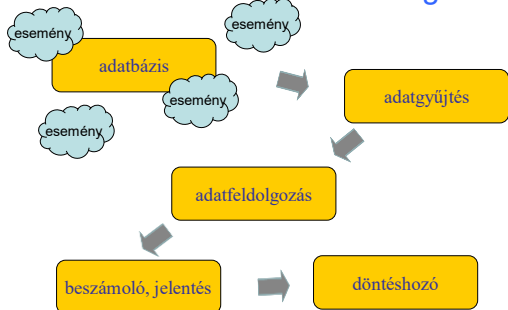
Mérés és elemzés Költség- és eredményelemzés

Dr. Musinszki Zoltán

Mérés - adatbázisok

Információtól a döntésig

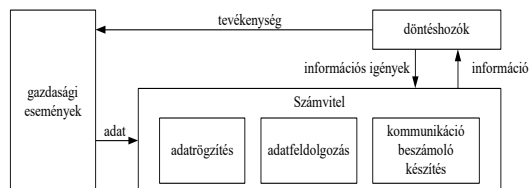
Információtól a döntésig – kritikus pontok

- Lényegesség
  - A jövőbeni döntés szempontjából releváns események kerülnek be ma az adatbázisba?
  - Az adatbázisból a döntés szempontjából releváns adatokat gyűjtik ki?
- Mindenki ugyanazt tekinti lényegesnek?

Információtól a döntésig – kritikus pontok

- Módszertan, módszerválasztás
  - Adatbázis kialakítás módszerei
  - Adatgyűjtés módszerei
  - Adatfeldolgozás módszerei
  - Adatértékelés módszerei
- Mindenki ugyanolyan módszerekkel dolgozik?
- Következmény: Ugyanabból az adatbázisból (jelentésből) mindenki ugyanarra a következtetésre jut?

A számviteli rendszer szerepe a döntéshozatalban

A számviteli rendszer részei

Eltéréselemzés

A kontrolling eltéréselemzési funkciója középpontjában a terv-tény adatok összevetése áll, azonban az eltéréselemzés történhet többek között

- bázis-tény,
- norma-tény,
- előrejelzett-tény,
- indokolt-tény,
- benchmark-tény
- relációban is.

Eltéréselemzés

Az eltéréselemzés során választ keresünk arra, hogy:

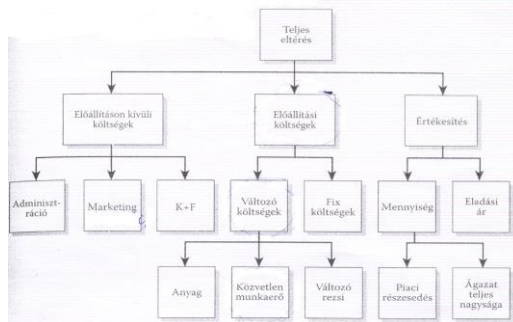
- Megalapozott volt-e a terv, elértük-e a kitűzött célt?
- Mekkora az eltérés, az eltérés mértéke igényel-e beavatkozást?
- Milyen okokra vezethetők vissza az eltérések?

Az eltéréselemzés feladata:

- a terv/tény adatok összevetése,
- a tervszámok megvalósulásának ellenőrzése,
- az eltérések elemzésével döntéselőkészítő anyagok, beszámolók készítése a vezetés felé.

Az eltéréselemzés rendszere

(Anthonv. R. N. – Govindarajan. V.. Menedzsmentkontroll-rendszerek. 465.o)

Eltéréselemzés – tényezőkre bontás

Az eltéréselemzés során nem elegendő a különbségek nagyságát vagy százalékos mértékét vizsgálni, hanem az eltérés okait is fel kell tárni. Ez egyrészt lehetővé teszi, hogy a folyamatokba időben be tudjunk avatkozni, másrészt javíthatja a tervezési munka hatékonyságát. A változások mögött általában több különböző, eltérő irányú, nagyságú, intenzitású összetevő együttes hatása mutatható ki. A **tényezőkre bontás** olyan elemzési eljárás, amely:

- egy meghatározott, mutatószámmal leírható gazdasági jelenségre irányul,
- segítségével a vizsgált jelenség alakulásának számszerűsített okai kimutathatók.

Tényezőkre bontás módszerei

- Alternatív eltéréselemzés módszere
- Kumulatív eltéréselemzés módszerei
  - lánchelyettesítés módszere
  - abszolút különbözetek módszere
  - százalékos különbözetek módszere
- Logaritmusmódszer
- Indexmódszer

Tényezőkre bontás módszerei közös vonások

- a jelenség hatótényezők szorzataként írható fel
- hatótényezők száma: túl sok? túl kevés?
- a szorzótényezők sorrendje (általában) rögzített
- a hatótényezők változásának nagyságára közelítő eredményeket ad

Kumulatív eltérésfelbontás

A **kumulatív eltérésfelbontási módszerek** jellemzője, hogy mindig csak egyetlen tényező értéke változik meg, és a már módosított tényező a későbbiekben a megváltoztatott értéken szerepel. Az eljárás nagyvonalú, közelítő értéket ad, az együttváltozások hatásai önállóan nem jelennek meg.

Ebből következően az elemzés akkor hatékony, ha a vizsgált jelenség változására ható tényezők sorrendje a számítások során nem változik. Javasolt a szorzatot a mennyiségi jellegű adattal (például mennyiség, termelés, létszám) kezdeni, továbbá ügyelni arra, hogy a fokozatosan bővített szorzatnak az eredménye mindig valamilyen gazdaságilag értelmezhető mutatószám legyen.

$$e_1 + e_2 + e_3 + \dots + e_n = E$$

Kumulatív eltérésfelbontás láncbehelyettesítés

$$(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^1) - (T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) = E$$

$$(T_1^1 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) - (T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) = e_1$$

$$(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) - (T_1^1 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) = e_2$$

$$(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^0) - (T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) = e_3$$

$$(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^1) - (T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^0) = e_n$$

ahol:

T_i : a gazdasági eseményt befolyásoló tényezők ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

^{0} : a bázis/tervidőszak jelölésére szolgáló index

^{1} : a tárgy/tenyvidőszak jelölésére szolgáló index

E : a vizsgált gazdasági jelenség eltérése a bázishoz/tervhez képest

e_i : az egyes hatótényezők változásából eredő eltérések ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

Kumulatív eltérésfelbontás abszolút különbözetek

$$(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^1) - (T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0) = E$$

$$(T_1^1 - T_1^0) \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0 = e_1$$

$$T_1^1 \times (T_2^1 - T_2^0) \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0 = e_2$$

$$T_1^1 \times T_2^1 \times (T_3^1 - T_3^0) \times \dots \times T_n^0 = e_3$$

$$T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times (T_n^1 - T_n^0) = e_n$$

ahol:

T_i : a gazdasági eseményt befolyásoló tényezők ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

^{0} : a bázis/tervidőszak jelölésére szolgáló index

^{1} : a tárgy/tenyvidőszak jelölésére szolgáló index

E : a vizsgált gazdasági jelenség eltérése a bázishoz/tervhez képest

e_i : az egyes hatótényezők változásából eredő eltérések ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

Kumulatív eltérésfelbontás százalékos különbözetek 1

T_i : a gazdasági eseményt befolyásoló tényezők ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

^{0} : a bázis/tervidőszak jelölésére szolgáló index

^{1} : a tárgy/tenyvidőszak jelölésére szolgáló index

E : a vizsgált gazdasági jelenség eltérése a tervhez képest

e_i : az egyes hatótényezők változásából eredő eltérések ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

G : a vizsgált gazdasági jelenség

I_i : a kumulált szorzatok indexei ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

d_i : százalékos eltérés, a hatótényezők önálló hatásai százalékban ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

1: a kumulált szorzatok indexei (I_i)

2: a hatótényezők önálló hatásait százalékban (d_i)

3: a hatótényezők önálló hatása a vizsgált jelenség mértékegységében (e_i)

Kumulatív eltérésfelbontás százalékos különbözetek 2

$$\frac{(T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^1)}{G^1} - \frac{(T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0)}{G^0} = E$$

$$\frac{T_1^1}{T_1^0} = I_1$$

$$\frac{T_1^1 \times T_2^1}{T_1^0 \times T_2^0} = I_2$$

$$\frac{T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1}{T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0} = I_3$$

$$\frac{T_1^1 \times T_2^1 \times T_3^1 \times \dots \times T_n^1}{T_1^0 \times T_2^0 \times T_3^0 \times \dots \times T_n^0} = I_n$$

Kumulatív eltérésfelbontás százalékos különbözetek 3

$$\begin{aligned} I_1 - 100 &= d_1 & G_0 \times d_1 &= e_1 \\ I_2 - I_1 &= d_2 & G_0 \times d_2 &= e_2 \\ I_3 - I_2 &= d_3 & G_0 \times d_3 &= e_3 \\ & & & \\ I_n - I_{n-1} &= d_n & G_0 \times d_n &= e_n \end{aligned}$$

Kumulatív eltérésfelbontás logaritmusmódszer 1

T_i : a gazdasági eseményt befolyásoló tényezők ($i=1, 2, 3, \dots, n$)
 ^{0} : a bázis/tervidőszak jelölésére szolgáló index
 ^{1} : a tárgy/tényidőszak jelölésére szolgáló index
 E : a vizsgált gazdasági jelenség eltérése a tervhez képest
 e_i : az egyes hatótényezők változásából eredő eltérések ($i=1, 2, 3, \dots, n$)
 G : a vizsgált gazdasági jelenség
 l_G : a vizsgált gazdasági jelenség indexe
 i_i : a hatótényezők indexei ($i=1, 2, 3, \dots, n$)

Kumulatív eltérésfelbontás logaritmusmódszer 2

$$\frac{T_1^1}{T_1^0} = i_1 \quad \frac{T_2^1}{T_2^0} = i_2 \quad \frac{T_3^1}{T_3^0} = i_3 \quad \dots \quad \frac{T_n^1}{T_n^0} = i_n \quad \frac{G^1}{G^0} = I_G$$

$$I_G = i_1 \times i_2 \times i_3 \times \dots \times i_n \quad / \lg$$

$$\lg I_G = \lg i_1 + \lg i_2 + \lg i_3 + \dots + \lg i_n \quad /: \lg I_G$$

$$1 = \frac{\lg i_1}{\lg I_G} + \frac{\lg i_2}{\lg I_G} + \frac{\lg i_3}{\lg I_G} + \dots + \frac{\lg i_n}{\lg I_G}$$

$$e_1 = E \times \frac{\lg i_1}{\lg I_G} \quad e_2 = E \times \frac{\lg i_2}{\lg I_G} \quad e_3 = E \times \frac{\lg i_3}{\lg I_G} \quad e_n = E \times \frac{\lg i_n}{\lg I_G}$$

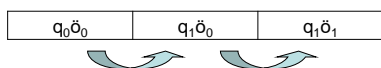
A költségelemzés módszerei

- viszonyszámok
  - dinamikus
  - megosztási
- mutatószámok
  - költségszint (összes költség / bruttó termelési érték)
  - költséghányad (költségm / bruttó termelési érték)
- tényezőkre bontás

Termelési költség változás (egy termék esetén)

- Volumenváltozás $\Delta q = q_1 \times \ddot{o}_0 - q_0 \times \ddot{o}_0$

- Fajlagos költségváltozás $\Delta f = q_1 \times \ddot{o}_1 - q_1 \times \ddot{o}_0$

A különbségek közötti összefüggés

$$q_1 \times \ddot{o}_1 - q_0 \times \ddot{o}_0 = \Delta q + \Delta f$$

Termelési költség változás (több termék esetén)

- Volumenváltozás $\Delta q = I_q \times \sum q_0 \times \ddot{o}_0 - \sum q_0 \times \ddot{o}_0$

- Összetétel-változás $\Delta \ddot{o} = \sum q_1 \times \ddot{o}_0 - I_q \sum q_0 \times \ddot{o}_0$

- Fajlagos költségváltozás $\Delta f = \sum q_1 \times \ddot{o}_1 - \sum q_1 \times \ddot{o}_0$

A különbségek közötti összefüggés

$$\sum q_1 \times \ddot{o}_1 - \sum q_0 \times \ddot{o}_0 = \Delta q + \Delta \ddot{o} + \Delta f$$

Anyagköltség, anyaghányad változás

anyagköltség	$\sum q_0 a_0$	$I_q \times \sum q_0 a_0$	$\sum q_1 a_0$	$\sum q_1 a_1$
termelési érték	$\sum q_0 p_0$	$I_q \times \sum q_0 p_0 = \sum q_1 p_0$	$\sum q_1 p_0$	$\sum q_1 p_1$

Összetételváltozás hatása az átlagos anyaghányadra

$$\frac{\sum q_1 a_0}{\sum q_1 p_0} - \frac{\sum q_0 a_0}{\sum q_0 p_0}$$

Fajlagos (egyedi) anyaghányad változás hatása az átlagos anyaghányadra

Az eredményelemzés módszerei

- viszonyszámok
  - dinamikus
  - megoszlási
- mutatószámok
  - jövedelmezőségi mutatók
- eltéréselemzés, tényezőkre bontás
- költség – volumen – eredmény elemzés (CVP)

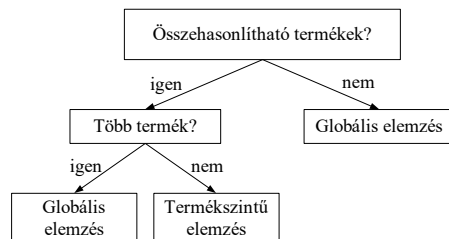
Eltéréselemzés

Bázis / terv	Tárgy / tény
Értékesítés nettó árbevétele	Értékesítés nettó árbevétele
Értékesítés közvetlen költsége	Értékesítés közvetlen költsége
Értékesítés bruttó eredménye (~fedezeti összeg)	Értékesítés bruttó eredménye (~fedezeti összeg)
Értékesítés közvetett költsége	Értékesítés közvetett költsége
Egyéb bevételek	Egyéb bevételek
Egyéb ráfordítások	Egyéb ráfordítások
Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye	Üzemi (üzleti) tevékenység eredménye
...	...
Adózott eredmény	Adózott eredmény

volumen összetétel önköltség eladási ár

t₁ - t₀

A fedezeti összeg elemzése

Termékszintű elemzés

Volumenváltozás hatása	$q_1(p_0 - \bar{o}_0) - q_0(p_0 - \bar{o}_0)$
Árváltozás hatása	$q_1 p_1 - q_1 p_0$
Önköltségváltozás hatása	$-q_1 \bar{o}_1 + q_1 \bar{o}_0$
Fedezeti összeg változása	$(q_1 p_1 - q_1 \bar{o}_1) - (q_0 p_0 - q_0 \bar{o}_0)$

Globális elemzés – összehasonlítható termékek

1. Árbevétel	$\sum q_0 p_0$	$\sum q_1 p_0$	$\sum q_1 p_1$
2. Költség	$\sum q_0 \bar{o}_0$	$\sum q_1 \bar{o}_0$	$\sum q_1 \bar{o}_1$
3. Fedezet (1-2)	$\sum q_0 p_0 - \sum q_0 \bar{o}_0$	$\sum q_1 p_0 - \sum q_1 \bar{o}_0$	$\sum q_1 p_1 - \sum q_1 \bar{o}_1$
4. Fedezeti hányad (3/1)	$\frac{\sum q_0 p_0 - \sum q_0 \bar{o}_0}{\sum q_0 p_0}$	$\frac{\sum q_1 p_0 - \sum q_1 \bar{o}_0}{\sum q_1 p_0}$	$\frac{\sum q_1 p_1 - \sum q_1 \bar{o}_1}{\sum q_1 p_1}$

Összetétel

Bázis/Terv   Bázis/Terv szintű   Tárgy/Tény

Globális elemzés – össze nem hasonlítható termékek

fedezeti összeg = árbevétel x fedezeti hányad

$$Fh = \frac{\Sigma qf}{\Sigma qp} \rightarrow \Sigma qf = Fh \Sigma qp$$

árbevételváltozás hatása:

$$Fh_0 \Sigma q_1 p_1 - Fh_0 \Sigma q_0 p_0 = Fh_0 (\Sigma q_1 p_1 - \Sigma q_0 p_0)$$

fedezeti hányad változás hatása:

$$Fh_1 \Sigma q_1 p_1 - Fh_0 \Sigma q_1 p_1 = (Fh_1 - Fh_0) \Sigma q_1 p_1$$

ahol:

Fh_1 : tényleges fedezeti hányad

$\Sigma q_1 p_1$: tényleges árbevétel

Fh_0 : tervezett fedezeti hányad

$\Sigma q_0 p_0$: tervezett árbevétel

Köszönöm
a
figyelmet!